

Ivans Mihailovs,

M.A. (Latvijas Kultūras akadēmija), Dipl.iur., LU Juridiskās fakultātes maģistrantūras students

Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts, Elizabetes iela 20, Rīga, LV-1050

Aleksandrs Krugļevskis: dzīve un uzskati

Satura rādītājs

I. Ievads

II. Aleksandra Krugļevska dzīve un darbība

III. Aleksandra Krugļevska zinātniskie darbi un uzskati

IV. Kopsavilkums

I. Ievads

“Tiesības, gribot negribot, piemērojamas sabiedriskās kultūras vidējam limenim, kuru tās atspoguļo.”¹

Aleksandrs Krugļevskis
(Александр Круглевский)

Svarīgs mūsdienu tiesību zinātnes attīstības priekšnoteikums ir mūsu izcilo tiesībzinātnieku atziņu un pētījumu apzināšana, viņu ideju tālākattīstīšana un inkorporēšana modernajos zinātniskajos darbos. Tādēļ ļoti aktuāla un vērtīga ir 20. gadsimta 20.–30. gadu Latvijas Republikas zinātnes dzīves, zinātnieku darbības un uzskatu izpēte un analīze. Savukārt viens no Latvijas zinātnes (t.sk. juridiskās zinātnes) un kultūras stūrakmeņiem šajā laika periodā bija Latvijas Universitāte (LU) – 1919. gada 28. septembrī dibinātā augstākā mācību iestāde, kura, pateicoties valdības finansālajam atbalstam un mācībspēku aktivitātēm, kļuva par galveno studiju, pētniecības un kultūras dzīves centru mūsu valstī.

Raksts veltīts LU mācībspēkam profesoram *Aleksandram Krugļevskim* (1886–1964); tajā autors mēģinājis izpētīt un apzināt šā tiesībzinātnieka dzīves un darbības galvenos faktus, raksturot viņa uzskatus un izvērtēt viņa ieguldījumu Latvijas juridiskās zinātnes attīstībā.

Būdamis pēc tautības krievs, pēc izglītības – jurists, bet pēc pamatprofesijas – augstskolas pasniedzējs, profesors *Aleksandrs Krugļevskis* 20. gadsimta 20. gadu sākumā ieradās Latvijā, iekļāvās LU pasniedzēju kolektīvā, patstāvīgi apguva latviešu valodu, bija aktīvs sabiedriskais un kultūras darbinieks,

pētīja Latvijas tiesību zinātnes, kā arī tiesību un kultūras attiecību problēmas.

Jāatzīmē, ka gandrīz piecdesmit gadus *Aleksandra Krugļevska* vārds tika noklusēts, viņa zinātniskie darbi glabājās bibliotēku specfondos un tikai tagad atgriežas zinātnes un kultūras apritē.

Taču “nezināt pagātni nozīmē noliegt nākotni”². *Aleksandra Krugļevska* ieguldījums Latvijas tiesiskās domas attīstībā ir nozīmīga sastāvdaļa pagātnes mantojumā, kura apzināšana ir iemesls šim rakstam par izcilo LU mācībspēku.

II. Aleksandra Krugļevska dzīve un darbība

Profesors *Aleksandrs Krugļevskis* bija izcils krievu izcelsmes Latvijas jurists, vairāku universitāšu mācībspēks, sabiedriskais un kultūras darbinieks, kas radījis oriģinālu teoriju par tiesību un kultūras attiecībām.

Aleksandrs Krugļevskis dzimis 1886. gada 27. maijā Sanktpēterburgā.³ Viņa tēvs *Nikolajs Krugļevskis* (Николай Круглевский) bija Sanktpēterburgas Kara medicīnas akadēmijas profesors, māte – *Jūlija Krugļevska* (Юлия Круглевская), dzimusi *Puščina* (Пушчина) – māsaiimniece.

Viņš izglītību *Aleksandrs Krugļevskis* ieguva Tiesību zinātņu skolā Sanktpēterburgā (1898–1905), bet 1905. gadā iestājās Sanktpēterburgas Universitātes Juridiskajā fakultātē, kuru ar izcilību pabeidza 1908. gada pavasarī. Jāatzīmē, ka studiju gados nākamais tiesībzinātnieks iepazinās ar profesoru *Leonu Petražicki* (Leon Petrażycki; 1867–1931) un kļuva par viņa skolnieku un sekotāju.⁴

Pēc augstskolas absolvēšanas jaunais jurists tika atstāts Krimināltiesību katedrā, lai sagatavotos zinātniskai darbībai.⁵ 1910. un 1911. gadā *Aleksandrs Krugļevskis* nokārtoja pārbaudījumus krimināltiesību maģistra grāda iegūšanai un 1912. gadā tika komandēts uz Vāciju, lai papildinātu teorētiskās zināšanas.

No 1912. gada 1. janvāra līdz 1913. gada 1. janvārim viņš strādāja pie profesora *fon Lista* (von List) Berlīnē un profesora *Birkmeiera* (Birkmeier) Mīnhenē.⁶

1914. gada 1. janvārī *Aleksandrs Krugļevskis* nolasīja divas parauglekcijas Sanktpēterburgas Universitātē un tika ieskaitīts minētās mācību iestādes Juridiskajā fakultātē privātdocenta amatā ar uzdevumu lasīt krimināltiesību vēstures kursu.

1916. gadā Pirmā pasaules kara apstākļos Permā tika nodibināta Petrogradas Universitātes nodaļa (filiale), un zinātnieks tika komandēts uz turieni, lai docētu Krievijas tiesību vēsturi (1916. gada 1. jūlijs).⁷

Savukārt 1917. gada 14. maijā *Aleksandrs Krugļevskis* Petrogradas Universitātē aizstāvēja krimināltiesību maģistra disertāciju *Noziedzīgi nodarījumi pret mantu*⁸, bet 1917. gada 1. jūlijā tika ievēlēts par Permas Universitātes

¹ Krugļevskis A. Latvijas Sodū likuma projekts un Latvijas kultūras attīstība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1930, nr. 1/2, 49. lpp.

² Birziņa L. *Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 6. lpp.

³ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 4. lpp. Dažos izdevumos kļūdaini minēts 1886. gada 22. maijs, skat., piemēram: Birziņa L. *Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 153. lpp., taču visos Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumentos un *Aleksandra Krugļevska* autobiogrāfijās ir ierakstīts 1886. gada 27. maijs.

⁴ Par *Leonu Petražicki* un viņa uzskatiem plašāk skat.: Krastiņš I. *Tiesību doktrīnas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997, 24.–33. lpp.; Капцев Н. *Основы русской социологии*. Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха, 1996, с. 139–147.

⁵ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 82. lpp.; *Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919–1939*. 2. daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 562. lpp.

⁶ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 72. lpp.; *Latvijas Universitāte 1919–1929*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1929, 565. lpp.

⁷ *Latvijas Universitāte 1919–1929*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1929, 565. lpp.

⁸ Круглевский А. *Имущественные преступления*. Санкт-Петербург, 1913

profesoru un sāka pasniegt krimināltiesības (vispārīgo un sevišķo daļu).

1918. gada aprīlī zinātnieks iesniedza Petrogradas Universitātē tiesību doktora disertāciju *Mācība par noziedzīga nodarījuma mēģinājumu* (I un II daļa)⁹, bet tās aizstāvēšana nenotika, jo 1918. gada 1. oktobrī Padomju Krievijā tika atcelti zinātniskie grādi.¹⁰

1919. gadā, pēc Pernas Universitātes evakuācijas uz Tomsku, *Aleksandrs Kruglevskis* tika ievēlēts par Tomskas Universitātes profesoru.

1921. gada aprīlī viņš kļuva par Petrogradas Tiesību pētišanas institūta locekli, bet tā paša gada oktobrī atgriezās Pernas Universitātē.¹¹

1921. gadā Pernas Universitātes Juridisko fakultāti likvidēja, un *Aleksandrs Kruglevskis* sāka lasīt lekcijas par Krievijas vēsturi un sabiedrisko formu attīstību Pedagoģijas fakultātē.¹² Tomēr šis darbs, kā arī tolaik dominējošie ideoloģiskie uzskati viņu neapmierināja, tāpēc 1924. gada pavasarī *Aleksandrs Kruglevskis* saņēma atļauju izbraukt no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) un septembra sākumā ieradās Latvijā, kur bija nepieciešami augstskolas pasniedzēji.

Pazīstamais zinātnieks un lektors uzreiz saņēma piedāvājumu strādāt LU.

1924. gada 10. oktobrī *Aleksandrs Kruglevskis* tika ievēlēts par LU privātdocentu Krimināltiesību katedrā uz trim gadiem ar uzdevumu lasīt kriminālpolitikas kursu (mūsdienās minētais kurss ietverts kriminoloģijas un krimināltiesību studiju kursā).¹³

Jāatzīmē, ka saskaņā ar 1923. gada 23. marta *Latvijas Universitātes Satversmi Aleksandru Kruglevski* nevarēja ievēlēt par profesoru, jo doktora disertācijas aizstāvēšana nebija notikusi un viņam netika piešķirts zinātņu doktora grāds, toties zinātniekam tika piešķirts LU ārštata profesora atalgojums.¹⁴

Tā aizsākās 24 gadus ilga *Aleksandra Kruglevska* kā LU mācībspēka dzīves posms. Jaunais privātdocents lekcijas sāka lasīt krievu valodā.

Divdesmitajos gados, laikā, kad LU vēl nebija pasniedzēju, kas varētu lasīt lekcijas latviešu valodā, no ārzemēm uzaicinātie lektori drīkstēja pasniegt krievu vai vācu valodā.¹⁵ Tāpēc krieviski docēja ne tikai *Aleksandrs Kruglevskis*, bet arī citi LU Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes profesori: *Vasilijis Sinaiskis* (*Василий Синайский*; 1876–1949), *Vladimirs*

Kosinskis (*Владимир Косинский*; 1868–1938), *Vjačeslavs Gribovskis* (*Вячеслав Грибовский*; 1867–1924), privātdocents *Anatolijs Ugrimovs* (*Анатолий Угрюмов*; 1872–1929) u.c. Arī citās LU fakultātēs strādāja "krievvalodīgie" profesori: vēsturnieks *Roberts Vipers* (*Роберт Буннеп*; 1858–1954), mākslas zinātnieks *Boriss Vipers* (*Борис Буннеп*; 1888–1967), mediķi *Vasilijis Kļimenko* (*Василий Клименко*; 1868–1941) un *Eduards Gartjē* (*Эдуард Гартье*; 1872–1958), arhitekts *Sergejs Antonovs* (*Сергей Антонов*; 1884–1956), bet mineraloģijas speciālists *Boriss Popovs* (*Борис Попов*; 1871–1950) lekcijas lasīja vācu valodā.¹⁶

Aleksandrs Kruglevskis organiski iekļāvās Juridiskās fakultātes pasniedzēju kolektīvā. Draudzīgas attiecības viņam izveidojās ar "tiešo priekšnieku" – Krimināltiesību katedras vadītāju profesoru *Paulu Mincu* (1868–1941).

1927. gada 10. novembrī un 1930. gada 28. maijā *Aleksandrs Kruglevskis* tika atkārtoti ievēlēts par privātdocentu uz trim gadiem, bet 1933. gada 10. maijā Juridiskās fakultātes Dome vienbalsīgi ievēlēja viņu par privātdocentu uz nenoteiktu laiku. Jāatzīmē, ka "par" nobalsoja 16 cilvēki.¹⁷ Šis fakts ir zinātnieka un pedagoga autoritātes un kvalifikācijas apliecinājums.

1931. gadā *Aleksandrs Kruglevskis* sāka lasīt lekcijas latviešu valodā, un šā paša gada 24. aprīlī viņam tika uzticēta tiesību attīstības teorijas kursa (mūsdienās – tiesību teorija un vispārīgā valstszinātne) pasniegšana.¹⁸

Profesore *Līna Biržiņa* rakstīja:

"Auditorijā viņš brīvi uzstājās apmierinošā latviešu valodā, bez pierakstiem. Kādreiz viņš studentiem skaidroja, ka lekciju labāk slikti norunāt, nekā labi nolasīt. Ar savu stāstījumu es klausītāju saģiftēju," viņš teica.

Profesors *Aleksandrs Kruglevskis* ar savu ārieni atstāja labu iespaidu: vienmēr glīts melns uzvalks, sniegbalts krekls un tikpat spodras, iecietinātas virskrekla piedurknes. Ogļu melnie mati rūpīgi sasukāti, lai aizklātu matus zaudējošās vietas. Vienmēr stalts, ar augsti paceltu galvu, ļoti nopietns. Viss liecināja par augstu, izsmalcinātu kultūru. Eksāmenos stingrs".¹⁹

"Profesors *Aleksandrs Kruglevskis* ne vien ar savām lekcijām, bet arī ar savu stāju, izsmalcināto uzvedību un augsto inteligenci piesaistīja sev auditorijas uzmanību."²⁰

Cits profesora students – *Leonards Lapiņš* – atzīmēja:

"Docents *Aleksandrs Kruglevskis* – kriminālpolitika – kaut arī pilnībā nepārvaldīja latviešu valodu, ar savu lekciju pasniegšanas manieri, kas izpaudās brīvā sarunā ar auditoriju, izpelnījās studentu piekrišanu, kāpēc viņa lekcijas parasti bija kupli apmeklētas."²¹

Līdztekus darbam LU *Aleksandrs Kruglevskis* bija Krievu Universitātes kursu vadošais pasniedzējs.²² Juridiskajā fakultātē viņš docēja starptautiskās tiesības un kopā ar profesoru *Vjačeslavu Gribovski* – Krievijas tiesību vēsturi un valststiesības, bet Filoloģijas fakultātē kopā ar docentu *Alfrēdu Hedenštrēmu* (1869–1927) mācīja Krievijas vēsturi. Pēc abu kolēģu nāves viņš turpināja lasīt lekcijas un vadīt seminārdarbības minētajos priekšmetos viens pats.²³

Jāatzīmē, ka tiesību vēsture ir tuva vispārīgajai vēsturei. Bet profesors

⁹ Круглевский А. Учение о покушении на преступление. I ч. Петроград, 1917; Круглевский А. Учение о покушении на преступление. II ч. Петроград, 1918.

¹⁰ Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) zinātniskie grādi (zinātņu doktors un zinātņu kandidāts) tika atjaunoti 1934. gada 13. janvārī.

¹¹ Latvijas Universitāte 1919–1929. Rīga: Latvijas Universitāte, 1929, 565. lpp.

¹² Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 142. lpp.

¹³ Turpat, 12. lpp.

¹⁴ Turpat. Profesora atalgojums par pilnu slodzi (6 stundas nedēļā) Latvijas Republikā no 1918. gada līdz 1940. gadam svārstījās no 500 līdz 800 latiem mēnesī. Skat.: Vilciņš T. *Zinātne Latvijā (1918–1940)*. Rīga: LR IZM Izglītības satura un eksaminācijas centrs, 1994, 12.–13. lpp.

¹⁵ Strods H. Latvijas Universitāte (1919–1940). Grām.: *Latvijas Universitāte 75*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1994, 53.–54. lpp.

¹⁶ Фейтманс Т. Русские в довоенной Латвии. Рига: SIA "Jumi", 2000, с. 308–337.

¹⁷ Latvijas Valsts vēstures arhīvs. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 13., 18. un 22. lpp.

¹⁸ Turpat, 27. lpp.

¹⁹ Biržiņa L. *Latvijas Universitātes tiesībsinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 154. lpp.

²⁰ Biržiņa L. *Mazais cilvēks uz lielā ceļa*. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2004, 89. lpp.

²¹ Lapiņš L. *Jurista atmiņas. Studiju gadi (1932–1938)*. *Temida*, 1990, nr. 2, 35. lpp.

²² Kursus 1921. gadā noorganizēja profesors *Konstantīns Arabažins* (*Константиин Арбажин*; 1965–1929). 1934. gadā Krievu Universitātes krievu zinātņu institūts (tāds bija kursu nosaukums pēc 1930. gada reorganizācijas) tika slēgts. Skat.: Staris A., Ušiņš V. *Izglītības un pedagoģijas zinātnes attīstība Latvijā pirmās brīvvalsts laikā*. Rīga: Zinātne, 2000, 104. lpp.

²³ *Русские Университетские Курсы 1921–1926*. Рига: Дзинтарь, 1926, с. 12–13.

Aleksandrs Kruglevskis bija profesionāls tiesību vēsturnieks, tāpēc Krievijas vēstures kursa pasniegšana nesagādāja viņam grūtības. Atcerēsimies LU profesora Arveda Švābes (1888–1959) teikto:

“Tikai vēsturnieka un jurista personālā ūnija var apvienot šīs divas dažādās zinātnes (vispārīgo vēsturi un tiesības) un radīt trešo – tiesību vēsturi.”²⁴ Arī pats Arveds Švābe lasīja lekcijas un pētīja gan Latvijas tiesību vēsturi, gan Latvijas vēsturi.²⁵

Profesors Aleksandrs Kruglevskis pasniedza krimināltiesības un kriminālprocesu Latvijas Tautas Universitātē, valststiesības – Praktisko zinātņu institūtā un krimināltiesības – pagastu darbvežu kursus.

Paralēli pasniedzeja darbam viņš bija aktīvs sabiedriskais darbinieks – Latvijas Krimināltiesību biedrības biedrs, LU Akadēmiskās sabiedrisko zinātņu biedrības biedrs, LU Krievu studentu biedrības goda biedrs, kā arī Akadēmiskās izglītības veicināšanas biedrības biedrs.²⁶

Kopā ar citiem krievu un latviešu intelektuāļiem Aleksandrs Kruglevskis aktīvi piedalījās izcilā krievu dzejnieka Aleksandra Puškina (Александр Пушкин; 1799–1837) piemiņas pasākumos un to organizēšanā 1937. gadā.²⁷

1932. gada 24. janvārī Aleksandrs Kruglevskis piedalījās Latvijas Juristu kongresa darbā un nolasīja referātu *Krimināltiesību reformas problēmas Baltijas valstīs*, bet 1937. gada 2. aprīlī bija viens no Pirmā Krimināltiesību kongresa organizatoriem un vadītājiem, sagatavoja ievadreferātu *Princips “nulla poena sine lege” un tā nozīme krimināltiesībās*.

Arī Otrajā Krimināltiesību kongresā 1940. gada 28. aprīlī tika prezentēts profesora referāts *Kā lietderīgāk aprakstīt krāpšanas sastāvu Sodū likumā*.

No 1930. gada 15. jūnija līdz 15. jūlijam Aleksandrs Kruglevskis uzturējās Parīzē, kur papildināja savas teorētiskās zināšanas un nolasīja vairākas lekcijas par Latvijas tiesību sistēmu.²⁸

Ļoti aktīvi zinātnieks sadarbojās ar Latvijas juridiskajiem žurnāliem – *Tieslietu Ministrijas Vēstnesi*, *Juristu*²⁹ un vienīgo krievu emigrācijas juridisko izdevumu *Закон и суд*³⁰, kuros publicēja savas apceres un zinātniskos rakstus par tiesību problēmām un aktualitātēm, recenzēja juridisko literatūru.

Aleksandrs Kruglevskis bija *Latviešu konversācijas vārdnīcas* Krimināltiesību nodaļas līdzstrādnieks un, sākot ar piekto sējumu, publicēja šajā izdevumā ap 100 rakstu par tiesībām.

1935. gada decembrī viņš kopā ar citiem *Latviešu konversācijas vārdnīcas* rakstu autoriem “par Latviju un latviešiem” saņēma Kultūras fonda prēmiju.³¹

Var secināt, ka LU privātdocents Aleksandrs Kruglevskis bija viens no vadošajiem krimināltiesību speciālistiem, pasniedzējiem un zinātniekiem pirmskara Latvijā.

1940. gada notikumi krasī mainīja Aleksandra Kruglevska dzīvi. Pēc 1940. gada 17. jūnija sākās Latvijas valsts pārveidošana pēc PSRS republikas modeļa. 1940. gada 25. septembrī LU tika pārdēvēta par Latvijas Valsts Universitāti (LVU), vairāki LU pasniedzēji tika atbrīvoti no darba utt.³²

Aleksandram Kruglevskim jaunajos apstākļos uzdeva lasīt lekcijas un

vadīt seminārus krimināltiesībās (vispārīgā un sevišķā daļa), bet 1940. gada 25. oktobrī apstiprināja par docentu un Krimināltiesību katedras vadītāja vietas izpildītāju.³³

Vācu okupācijas laikā zinātniekiem neatzina docenta amatu, viņš strādāja Rīgas Universitātē (arī Universitāte Rīgā – *Universitat in Riga*) kā privātdocents (trešo reizi savā dzīvē) un pasniedza krimināltiesības.³⁴

1942. gada 23. jūlijā “jaunais” privātdocents bija spiests parakstīties par to, ka viņam “nav zināmi nekādi apstākļi, kas varētu norādīt uz izcelšanas no žīdu vecākiem”³⁵. Tāds paraksts bija obligāts katram universitātes darbiniekam. Ja bija sniegta neprecīzas ziņas, draudēja vienīgais sods – nošaušana.

Jāatceras, ka Aleksandrs Kruglevskis ir viens no LU galvenās ēkas (Rīgā, Raiņa bulvārī 19) glābējiem. 1944. gada septembra beigās, kad stāvoklis frontē pasliktinājās un vācu armija atkāpās, universitātē ieradās spridzinātāju vienība. Profesors Roberts Akmentiņš (1880–1956), kas docēja ievadu tiesību zinātnē un valststiesības, kā arī 1944. gadā pildīja Juridiskās fakultātes dekāna pienākumus, nolēma kopā ar Aleksandru Kruglevski ēku glābt. Viņi abi pa naktīm dežurēja universitātes auditorijās un pagrabos un, noslēguši un aizbarikadējuši visas durvis, neilaida iekšā vācu spridzinātājus.³⁶

Tā, pateicoties divu profesoru drosmībai un pašizliedzībai, celtne Raiņa bulvārī 19 palika neskarta un vēl joprojām kalpo par LU simbolu un galveno ēku, kurā atrodas Juridiskā

²⁴ Citēts pēc: Birziņa L. *Vācijas tiesību vēsture* (V–XX gs.). Rīga: Biznesa augstskola Turība, 1999, 4. lpp.

²⁵ Jāatzīmē, ka jau 20. gadsimta 30. gados vairāki juristi – tiesību vēsturnieki pārkvalificējās vai daļēji pārkvalificējās par vēstures speciālistiem (piemēram, Arveds Švābe, Tālvāldis Zemzaris, Aleksandrs Kruglevskis), ko var izskaidrot ar profesionālo vēsturnieku pētnieku kadru trūkumu. Savukārt mūsdienās vēsturnieki ir “spiesti” apgūt tiesību vēsturnieka specialitāti (piemēram, Valdis Blūzma, Guntis Zemītis, Helēna Šimkuva, Harijs Tumans, Tatjana Kuzmina).

²⁶ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. 2. d. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 563. lpp.; Фейгмане Т. *Русские общества в Латвии (1920–1940 гг.)*. Рига: ЛУ, 1992, с. 35, 50–51.

²⁷ Plašāk par Aleksandram Puškinam veltītajiem piemiņas pasākumiem Latvijā 1937. gadā skat.: Соколовский В. *Пушкинские памятные даты в Латвии: Столетие со дня смерти поэта*. Рукопись, 1999, с. 43.

²⁸ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 72. lpp.

²⁹ *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis* – oficiālais Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas izdevums – iznāca no 1920. līdz 1940. gadam. To no 1920. līdz 1922. gadam rediģēja senators Mikēlis Gobiņš (1866–1931), no 1922. līdz 1935. gadam un no 1937. līdz 1940. gadam profesors Kārlis Dišlers (1878–1954), no 1935. līdz 1937. gadam profesors Aleksandrs Būmanis (1881–1937). Žurnālu *Jurists* dibināja un tā izdošanu no 1928. līdz 1940. gadam vadīja profesors Vasiļijs Sinaiskis. Skat.: Trejs R. (Red.) *Latvijas Republikas prese 1928.–1940.* Rīga: Zvaigzne ABC, 1996, 256.–257., 323.–324. lpp.

³⁰ Žurnāls *Закон и суд* tika izdots Rīgā no 1929. līdz 1938. gadam, to vadīja Oskars Gruzenbergs (1866–1940), Josifs Šablovskis (1873–1934) un Pjotrs Jakobi (1877–1941). Skat.: Ковальчук С. *Судьба Журнала “Закон и суд”. Балтийский архив*. Том. V. Рига: Даугава, 1999, с. 88–103; Фейгмане Т. *Русские в довоенной Латвии*. Рига: SIA “Jumi”, 2000, с. 202.

2000. gada beigās profesors Dītrihs Andrejs Lēbers (Loeber) atkārtoti izdeva minētā žurnāla pilnu komplektu (8 sējumi), jo šis izdevums ir izcils pirmskara tiesiskās domas sasniegums, un publicēja plašu ievadu žurnāla komplektam. Skat.: Lēbers (Loeber) D.A. “*Zakon i sud*” 1929–1938. Rīga: [B.i.], 2000, 30. lpp.

³¹ *Latvijas Universitāte divdesmit gados 1919–1939*. 2. d. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 563. lpp.

³² Strods H. (Red.) *Latvijas Valsts Universitātes vēsture 1940.–1990.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 39.–42. lpp.

³³ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 57., 58., 62. lpp.

³⁴ Turpat, 72. lpp.

³⁵ Turpat, 65. lpp.

³⁶ Šo informāciju LU profesorei Līnai Birziņai apstiprināja profesors, LU goda doktors Oto Grinbergs (1902–1989). Skat.: Birziņa L. *Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 79.–80. lpp.

fakultāte, Teoloģijas fakultāte, Fizikas un matemātikas fakultāte, rektorāts.

Diemžēl pēc Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) atjaunošanas šis varondarbs netika pienācīgi novērtēts.

Pēc LVU darbības atjaunošanas 1944. gada 15. oktobrī³⁷ *Aleksandrs Kruglevskis* tika iecelts par Krimināltiesību un kriminālprocesa katedras vadītāja un profesora vietas izpildītāju. Viņam atkal uzticēja lasīt lekcijas krimināltiesībās.³⁸

1944. gada 22. decembrī *Aleksandram Kruglevskim* tika apstiprināts juridisko zinātņu kandidāta grāds, bet 1945. gada 31. martā Augstākā atestācijas komisija apstiprināja zinātnieku profesora amatā. 1946. gada 31. augustā viņš tika iecelts par LVU Juridiskās fakultātes Krimināltiesību katedras vadītāju.³⁹

1945. gada jūlijā notika LVU Pirmā zinātniskā sesija, un *Aleksandrs Kruglevskis* tajā nolasīja referātu *Vācu fašistisko krimināltiesību reakcionārā būtība vācu okupācijas laikā Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā*.⁴⁰

1946. gadā (60 gadu vecumā otro reizi savā mūžā) zinātnieks sāka rakstīt disertāciju *Mācība par nozieguma sastāvu* (*Учение о составе преступления*) juridisko zinātņu doktora grāda iegūšanai.⁴¹

Toreizējais jurispudences students *Aleksandrs Bergmanis* rakstīja, ka profesors *Aleksandrs Kruglevskis* bija "visizcilākais pasniedzējs mūsu fakultātē"⁴².

Tomēr panākumu un atzinības laiks bija visai neilgs. Jau 1946. gadā LVU sākās represijas un atbrīvošanās no pasniedzējiem, kuru uzskati atšķīrās no marksisma-ļeņinisma ideoloģijas.

1947. gadā žurnālā *Padomju Latvijas Bolševiks* tika ievietots Latvijas PSR Tieslietu ministra vietnieka *J. Rīdziņa* raksts *Likvidēt trūkumus un izkropļojumus juridiskajā izglītībā*, kurā asi bija kritizēts "buržuāziskais speciālists" profesors *Aleksandrs Kruglevskis*. Zinātniekam tika pārņemts, ka viņš lekcijas lasa latviešu valodā, nav atteicies no vecās krimināltiesību skolas ļaunumiem utt.⁴³

Aleksandrs Kruglevskis bija spiests uzrakstīt atbildi, kuru publicēja minētajā žurnālā:

"Izlasījis Jūsu žurnālā ievietoto b. Rīdziņa rakstu 'Likvidēt trūkumus un izkropļojumus juridiskajā izglītībā', atzīstu tajā doto manu maldīgo uzskatu kritiku par pilnīgi pareizu. Tāpat es neaizstāvu psiholoģiskās tiesību teorijas pozīcijas un atzīstu tās reakcionāro būtību.

Biedra Rīdziņa norādījumu par krimināltiesību mācības tuvināšanu praksei es likšu vērā jau nākamā gada pašā sākumā. Kas attiecas uz darbu par marksisma-ļeņinisma pasaules uzskata apgūšanu, tad es to daru sistemātiski un turpmāk pielikšu visas pūles, lai pilnīgi to apgūtu."⁴⁴

Tomēr 1947. gada 16. septembrī profesors *Aleksandrs Kruglevskis* tika atbrīvots no katedras vadītāja pienākumiem.

1948. gada 25. oktobrī LVU kompartijas birojs pieņēma lēmumu *Par stāvokli Juridiskajā fakultātē*, kurā tika atzīts, ka fakultāte ir piesārņota "ar politiski aizdomīgiem un mazkvalificētiem cilvēkiem, kuri pēc savām profesionālajām un politiskajām īpašībām nav spējīgi pareizi studēt zinātņi par sociālistisko likumību"⁴⁵. Kā pirmais starp "politiski aizdomīgiem" bija minēts profesors *Aleksandrs Kruglevskis*.

1948. gada 28. oktobrī notika Krimināltiesību un kriminālprocesa katedras sēde, kas oficiāli bija veltīta *Sergeja Penčalova* (*Сергею Пенчалову*) raksta *Juridiskās fakultātes partijas biroja nopietnas kļūdas*⁴⁶ apspriešanai. Sēdes laikā Juridiskās fakultātes dekāns profesors *Nikolajs Konoplins* (*Николай Коноплин*; 1890–1955) atzina, ka *Aleksandrs Kruglevskis* nespēj atteikties no *Leona Petražicka* tiesību teorijas uzskatiem un nav apguvis marksismu-ļeņinismu. *Aleksandru Kruglevski* mēģināja aizstāvēt vienīgi vecākais pasniedzējs [vēlāk LVU profesors, pēc Otrā pasaules kara pirmais juridisko zinātņu doktors Latvijā (1965)] *Arturs Liede* (1905–1981), pārējie katedras locekļi nobalsoja par profesora atlaišanu no darba LVU.⁴⁷

Profesors *Jānis Strautmanis* (1927–2002), kas 1947. gadā uzsāka studijas LVU Juridiskajā fakultātē, tā aprakstīja tā laika notikumus:

"Pirmajā kursā mēs sastapāmies arī ar krimināltiesību profesoru Kruglevski, kurš [...] ne tik teicami pārvaldīja latviešu valodu. Būdam krievu tautības zinātnieks, viņš mūs dažkārt uzjautrināja lekcijās ar tādiem vārdiem kā 'govji' (govs) u.tml.

Tā kā profesors Kruglevskis lasīja lekcijas tiesību nozarē, kam padomju gados bija visrepresīvākais raksturs, un šo nozari toreizēja vadība it kā nevarēja un negribēja uzticēt objektīvam un neitrālam speciālistam, drīz vien fakultātē tika sarīkota profesora 'publiska atmakošana', kuras rezultātā profesoru Kruglevski atlauda no darba kā padomju ideoloģijai neatbilstošu zinātnieku. Šajā sakarībā nāk atmiņā vēlākās

'kultūras revolūcijas' procesi Ķīnā.

Tā nu fakultāte palika uz daudzām gadiem bez profesora krimināltiesībās. Sekas jūtamas līdz pat mūsdienām."⁴⁸

Kopā ar *Aleksandru Kruglevski* no LVU tika padzīts arī otrs "buržuāziskais speciālists un baltgvardietis" profesors *Roberts Akmentiņš*.

Tā, pēkšņi, nepelnīti un pārāgni, tika pārtraukta izcilā pedagoga, zinātnieka, sabiedriskā un kultūras darbinieka radošā dzīve. Profesoram netika atļauts strādāt par pasniedzēju un nodarboties ar zinātniskiem pētījumiem. Viņam tika piešķirta niecīga pensija, un pēdējos mūža gadus *Aleksandrs Kruglevskis* pavadīja savā dzīvoklī Mežaparkā.⁴⁹

Profesors *Aleksandrs Kruglevskis* nomira 1964. gada 13. decembrī.⁵⁰ Apglabāts Lielupes kapos.

Līdz pat 20. gadsimta 80. gadu beigām viņa darbi nebija pieejami plašam lasītāju lokam, jo glabājās bibliotēku specfondos.

Tāču, veicot pētījumus, Latvijas PSR krimināltiesībnieki izmantoja pirmkārt juristu (arī *Aleksandra Kruglevska*) zinātniskā mantojuma atziņas, protams, nenorādot avotu. Jāatzīmē, ka Latvijas krimināltiesisko zinātņu skola bija viena no ievērojamākajām

³⁷ Strods H. (Red.) *Latvijas Valsts Universitātes vēsture 1940.–1990.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 119. lpp.

³⁸ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 75.–76. lpp.

³⁹ Turpat, 99., 107. lpp.

⁴⁰ Turpat, 113. lpp.

⁴¹ Turpat, 126. lpp.

⁴² Герасимова Т., Гушин В. Профессор Витольд Раевский (к 75-летию со дня рождения). *Образование и карьера*, 2004. 14–27 апрель, № 8

⁴³ Rīdziņš J. Likvidēt trūkumus un izkropļojumus juridiskajā izglītībā. *Padomju Latvijas Bolševiks*, 1947, nr. 9, 31.–36. lpp.

⁴⁴ Kruglevskis A. Vēstule redakcijai. *Padomju Latvijas Bolševiks*, 1947, nr. 11, 44. lpp.

⁴⁵ Strods H. (Red.) *Latvijas Valsts Universitātes vēsture 1940.–1990.* Rīga: Latvijas Universitāte, 1999, 165.–166. lpp.

⁴⁶ Пенчалов С. Серьезные ошибки партийного бюро Юридического факультета. *Советская Латвия*, 1948. 24 октябрь

⁴⁷ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 151.–152. lpp.

⁴⁸ Strautmanis J. Atmiņu skice par Voldemāru Kalniņu. Grām.: *Professors Voldemārs Kalniņš (1907–1981). Dzīve un darbs*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1995, 18.–19. lpp.

⁴⁹ *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 170. lpp.

⁵⁰ Blūma M. Kruglevskis Aleksandrs. Grām.: *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija*. 2. sēj. Rīga: Zinātne, 1968, 169. lpp.

PSRS.⁵¹ Nav šaubu, ka nopelni šā sasnieguma kaldināšanā bija arī profesoram *Aleksandram Kruglevskim* – vienam no Latvijas Republikas krimināltiesību un kriminoloģijas zinātniskās skolas izveidotājiem.

Pēc 1990. gada *Aleksandra Kruglevska* vārds un darbi atkal ieņēmuši pienācīgu vietu Latvijas tiesiskās domas mantojumā. Par to liecina profesora grāmatu iekļaušana juridisko augstskolu studentu obligātās literatūras sarakstos un atsauces uz viņa darbiem vairākos mūsdienu pētījumos.⁵²

III. Aleksandra Kruglevska zinātniskie darbi un uzskati

Augstskolu pasniedzējiem, lai pilnveidotu savas zināšanas, ir nepieciešams nodarboties ar zinātniskiem pētījumiem, apgūt modernās teorijas un analizēt zinātnes (tiesību) teorētiskos un praktiskos problēmjautājumus. Arī *Aleksandrs Kruglevskis* aktīvi pētīja krimināltiesību problēmas. Viņš bija Pēterburgas Universitātes un Varšavas Universitātes profesora *Leona Petražicka* skolnieks, psiholoģiskās tiesību teorijas piekritējs, atbalstītājs un sekotājs. To var konstatēt, gan lasot *Aleksandra Kruglevska* darbus, gan iepazīstoties ar šā zinātnieka un viņa pretinieku atziņām un atzinumiem.⁵³

Leons Petražickis uzskatīja, ka "tiesības reāli pastāv cilvēka psihē, viņa darbībā" – tur noris tiesiskās emocijas, veidojas tiesiskās atziņas un apziņa, tiesiskie uzskati un pārliecība. Tās viss kopā veido tā sauktās intuitīvās tiesības, kurām ir individuāls, atšķirīgs raksturs.⁵⁴

Ja intuitīvajām tiesībām, kuras pastāv blakus tā sauktajām pozitīvajām tiesībām – normatīvo tiesību aktu kopumam, ir individuāls raksturs, tad ļoti svarīgi ir izpētīt faktorus, kuri veido cilvēku. Tē var minēt katra cilvēka individuālos dzīves apstākļus, audzināšanu, izglītību, sociālo stāvokli, profesiju, attiecības ģimenē, personiskos kontaktus, kultūras limeni utt.

Ir nepieciešams saskaņot pozitīvo un intuitīvo tiesību prasības, jo "pārāk liela plaša vai krass kontrasts" starp abām minētajām tiesību sistēmām "svarīgākos tiesību un valsts dzīves jautājumos novedīs pie revolūcijas".⁵⁵

Savukārt *Aleksandrs Kruglevskis* uzskatīja: lai nodrošinātu sabiedrības

normālu eksistenci, ir nepieciešams, no vienas puses, liegt brīvi izpausties dažām dabiskām cilvēku īpašībām un tieksmēm, bet, no otras puses, citas šādas tieksmes un īpašības jāpastiprina, jo blakus dabiskām tieksmēm ir citi faktori, kas aizliedz cilvēkam sociāli nederīgu rīcību. "Pie tādiem faktoriem pieder estētiskie, tikumiskie un tiesiskie pārdzīvojumi, bet pēc savas nozīmes pirmo vietu ieņem tiesības (tā sauktās pozitīvās tiesības)".⁵⁶

Cilvēka dabiskās un iedzimtās īpašības ir jāpārstrādā, jāpilnveido un jāpārkārto, lai novērstu noziedzīga nodarījuma cēloni.⁵⁷ To var izdarīt ar krimināltiesību palīdzību. Bet "tiesības, gribot negribot, piemērojamas sabiedriskās kultūras vidējam līmenim".⁵⁸

Var secināt, ka līdz ar cilvēku kultūras līmeņa pakāpenisku celšanos samazināsies noziedzīgu nodarījumu skaits un vairāku sabiedrības dzīves jomu tiesību reglamentācija kļūs lieka. Mainoties kultūras izpratnei, celsies tiesiskās apziņas līmenis un zudīs tieksmes, nodomi izdarīt noziedzīgu nodarījumu. Krimināltiesības kā kultūras faktors veido tādu sistēmu, kas atbilst tautas izglītības un kultūras līmenim. Kad tiesības atbilst šim līmenim, "sabiedrībā nemaz nerodas jautājums par sodu jēgu vai sodu uzdevumiem".⁵⁹

Tādas ir profesora *Aleksandra Kruglevska* kriminālpolitikas teorijas galvenās idejas un atziņas, kuras savu vērtību nav zaudējušas joprojām.

Juridiskā zinātne bija *Aleksandra Kruglevska* dzīves neatņemama sastāvdaļa. Professore *Lina Birziņa* rakstīja, ka viņš "pirmā kursa studentiem cildināja juridisko zinātni, reizē brīdinot, ka to apgūt nav viegli. Par to viņš teica apmēram šādi: jurisprudenci neiemil no pirmā acu uzmetiena kā daļu dāmu. Vajag daudz strādāt, studēt, iedziļināties, un tad jūs sāksit viņu mīlēt. Jurisprudence nav viegla zinātne, bet skaista gan".⁶⁰

Praktiski visi *Aleksandra Kruglevska* zinātniskie darbi, kas publicēti latviešu, krievu un vācu valodā, ir veltīti krimināltiesiskajām zinātnēm (krimināltiesības un kriminoloģija).⁶¹

Var piekrist profesora zinātnisko darbu klasifikācijai, kas ietverta *Aleksandra Kruglevska* zinātniskās darbības raksturojumā (*Характеристика научной деятельности Александра Николаевича Крулевского*).⁶² Minētais dokuments tika sagatavots 1945. gada 12. decembrī un ar LVU rektora profesora *Matveja Kadeka* (1897–1950)

parakstu iesniegts Augstākajai atestācijas komisijai. Raksturojumā *Aleksandra Kruglevska* zinātnisko darbu kopums tika iedalīts trīs grupās.

1. Dogmatiskie darbi

Šajā grupā ietilpst zinātnieka fundamentālie darbi: *Noziedzīgi nodarījumi pret mantu, Mācība par noziedzīga nodarījuma mēģinājumu, Krimināltiesības, Līdzdalība noziedzīgos nodarījumos* u.c. Pie šīs grupas pieder arī profesora raksti, kas publicēti *Latviešu konversācijas vārdnīcā* (piemēram, *Huligānisms, Gara slimības, Gara slimības krimināltiesībās, Kuņģošana, Noziegums, Paņēšana, Pieskaitāmība* u.c.).

⁵¹ Vilks A. (Red.) *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik, 1998, 15. lpp.

⁵² Skat., piemēram: *Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Programma*. Reigase A. (Sast.) Rīga: [B.i.], 1997, 13. lpp.; *Krimināltiesības. Speciālā daļa. Programma*. Liholaja V. (Sast.) Rīga: [B.i.], 1999, 11. lpp.; Mežulis D. *Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība*. Rīga: Jumava, 1997, 58., 179., 182. lpp.

⁵³ Kruglevskis A. L. *Petražickis. Nekrologs. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1931, nr. 3/4, 230. lpp.; Kruglevskis A. *Vēstule redakcijai. Padomju Latvijas Boļševiks*, 1947, nr. 11, 44. lpp.; Ridziņš J. Likvidēt trūkumus un izkropļojumus juridiskajā izglītībā. *Padomju Latvijas Boļševiks*, 1947, nr. 9, 31.–36. lpp.

⁵⁴ Krastiņš I. *Tiesību doktrīnas*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997, 25., 32.–33. lpp.

⁵⁵ *Leo Petražicka Tiesību un valsts teorija sakarā ar mācību par morāli: (uz emocionālās psiholoģijas pamatiem). Pamata vilcienos saīsināti atstāstījusi, līdz ar komentāriem Kārlis Ducmanis*. Rīga: A. Golta apgādībā, 1931, 174.–176. lpp. Jāatzīmē, ka *Leona Petražicka* teorija bija diezgan populāra pirmsskarā Latvijā. Tās pilgtākie atbalstītāji bija profesors *Kārlis Drīslers*, kas uzskatīja, ka tiesības "ir sabiedrisko dzīvi regulējoša psihiskā enerģija (tiesību enerģētiskā koncepcija)", *Aleksandrs Kruglevskis* un senators *Kārlis Ducmanis* (1881–1937).

⁵⁶ Kruglevskis A. *Kriminālpolitika*. Rīga: [Latvijas Universitāte], 1934, 3. lpp.

⁵⁷ Vilks A. (Red.) *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik, 1998, 88. lpp.

⁵⁸ Kruglevskis A. *Latvijas Soda likuma projekts un Latvijas kultūras attīstība. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1930, nr. 1/2, 49. lpp.

⁵⁹ Kruglevskis A. *Vecās un jaunās mācības par sodu uzdevumiem. Jurists*, 1940, nr. 2/3, 37. sl.

⁶⁰ Birziņa L. *Latvijas Universitātes tiesībzinātnieki. Tiesiskā doma Latvijā XX gadsimtā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999, 155. lpp.

⁶¹ Professore *Aleksandra Kruglevska* publicēto darbu sarakstu skat.: *Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919–1939*. 2. daļa. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939, 562.–564. lpp.

⁶² *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*. 7427. fonds, 13. apraksts, 890. lieta, 88. lpp. Diemžēl nav izdevies noskaidrot, kas sagatavoja minēto dokumentu. Pamatojoties uz tā laika praksi, var pieņemt, ka tas varēja būt LVU Juridiskās fakultātes dekāns profesors *Nikolajs Konopļins*.

2. Teorētiskie darbi

Minētajā grupā var ieskaitīt *Aleksandra Kruglevska* oriģināldarbus: *Mācība par sodāmības normām, Krimināltiesības kā kultūras faktors, Nozieguma legālā klasifikācija kā tiesību politikas pamats, Latvijas Sodu likuma projekts un Latvijas kultūras attīstība*. Pie šīs grupas pieder pēc studentu lekciju pierakstiem izdotā *Kriminālpolitika* un *Modernās krimināltiesību teorijas*.

3. Tiesībanalitiskie darbi

Šī grupa veidojas no profesora rakstiem juridiskajos žurnālos: *Pret personu vērsto noziedzīgo nodarījumu klasifikācija Latvijas 1933. g. Sodu likumā, Princips "nulla poena sine lege" un tā nozīme krimināltiesībās*, recenzijas par jaunāko juridisko literatūru.

Lai gūtu pilnīgāku priekšstatu par *Aleksandra Kruglevska* zinātniskajām idejām un atziņām, lielākā daļa no kurām ir aktuāla arī tagad, autors mēģinās sīkāk raksturot katru grupu.

Dogmatiskie darbi lielākoties rakstīti profesora zinātniskās karjeras sākumposmā Krievijas krimināltiesību skolas tradīcijās.⁶³

Šī skola (un arī *Aleksandrs Kruglevskis*) detalizēti analizē katras tiesību normas struktūru, pēta normas rašanās vēsturi un piemērošanas praksi, noskaidro noziedzīga nodarījuma kvalifikācijas īpatnības un problēmas. Liela uzmanība tiek veltīta noziedzīgam nodarījumam, kura sastāvs paredzēts attiecīgajā likuma pantā, tā cēloņiem un sekām.

Krievijas krimināltiesību skolas pētījumus ērti izmantot kā mācību līdzekļus, jo tie ir visaptveroši. Izpētes objekts ir krimināltiesību kā mācības par noziedzīgu nodarījumu un sodu dogma⁶⁴ – sodīt par izdarīto noziedzīgu nodarījumu.

Tādēļ ir arī skaidrs, kāpēc daži *Aleksandra Kruglevska* vēlāk uzrakstītie darbi (*Krimināltiesības un Līdzdalība noziedzīgos nodarījumos*) tapa minētās skolas ietekmē. Šie pētījumi perfekti apraksta tā laika situāciju krimināltiesībās, atspoguļo tiesību normu idejas, mērķus un uzskatus par tiem.

Profesora dogmatiskie darbi savu nozīmi nav zaudējuši arī tagad un ir iekļauti I.U. Juridiskās fakultātes Krimināltiesību kursa obligātās pamatliteratūras sarakstā.

Latviešu konversācijas vārdnīcā publicētie raksti arī tapa minētās skolas ietekmē, jo to galvenais uzdevums

bija iepazīstināt lasītāju ar krimināltiesību svarīgāko institūtu būtību.

Teorētiskajos darbos profesors *Aleksandrs Kruglevskis* izstrādāja savu teoriju par tiesībām kā kultūras sastāvdaļu. Būdam *Leona Petražickā* tiesību psiholoģiskās teorijas piekritējs, zinātnieks savu uzmanību veltīja tieši cilvēka individuālajam raksturam kā intuitīvo tiesību avotam un secināja, ka personības kultūrai ir ārkārtīgi svarīga loma indivīda rakstura veidošanā. Viņš rakstīja:

"Mūsu uzdevums – noskaidrot, kādā mērā pie Latvijas Sodu likuma projekta sastādīšanas ietverti principi, kuri korepondē tautas tiesiskai atziņai un kuri piemēroti Latvijas kultūras līmenim."⁶⁵

Kā uzskatīja *Aleksandrs Kruglevskis*, krimināltiesiskai sodu sistēmai ir jāatbilst tautas kultūras attīstībai. Ja šī sistēma darbosies efektīvi, būs samērīgums starp noziedzīgu nodarījumu un sodu. Kultūras attīstība novedīs pie noziedzīgu nodarījumu skaita samazināšanās, un līdz ar to mainīsies tiesību normu reglamentācijas apjoms dažādās dzīves sfērās. Sod skaita samazināšanās ir sabiedrības stabilitātes rādītājs. Bet, ja starp sodu normām un kultūras līmeni pastāvēs neatbilstība, tad sabiedrībā var rasties sociāla spriedze un neapmierinātība, kuras izpausme ir nemieri vai pat dumpis. Tāpēc arī nepieciešama krimināltiesību spiediena un kultūras līmeņa savstarpēja saskaņošana.⁶⁶

Aleksandrs Kruglevskis bija pārliecināts: lai radītu efektīvu sodu sistēmu, ir nepieciešama noziedzības tendenču analīze, kriminālnodarījumu struktūras noteiktība, kā arī jāapzinās noziedznieku personu īpatnības.⁶⁷ Izpētot Eiropas un Latvijas tiesību vēsturi, profesors secināja, ka krimināltiesības ir kultūras sastāvdaļa un rādītājs (indikators), jo tautas priekšstati un uzskati atspoguļojas tiesībās.⁶⁸

Diemžēl *Aleksandra Kruglevska* uzskati neguva atbalstu Latvijas akadēmiskajās aprindās, un viņa ieteikumi netika ņemti vērā, izstrādājot Latvijas Sodu likumu.⁶⁹ Taču profesora *Aleksandra Kruglevska* uzskati un darbi neapšaubāmi atstāja ietekmi, izglītojot Latvijas juristu paaudzi.

Zinātnieka tiesībanalitiskajiem darbiem nav tik lielas paliekošas nozīmes kā pirmās un otrās grupas pētījumiem. Šie darbi lielākoties veltīti konkrētas problēmas analīzei un galvenokārt saistās ar 1933. gada Sodu likuma izstrādāšanu, pieņemšanu un piemērošanu.

Aleksandrs Kruglevskis mēģināja izprast un dot risinājumu vienai no tolaik aktuālajām problēmām – piemēram, pret personu vērsto noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas īpatnībām.⁷¹ Tomēr mūsdienu pētnieki var atrast šīs grupas pētījumos vairākas vērtīgas idejas un praktisko situāciju risinājumus, kuri var noderēt arī tagad.

Jāatzīmē, ka šajā rakstā dotā profesora *Aleksandra Kruglevska* zinātnisko darbu klasifikācija ir diezgan nosacīta, jo visus pētījumus veica viens cilvēks, kas, protams, stingri neiedalīja savas idejas un uzskatus.

Zinātnieka darbu klasifikācijā nav iekļauta pēc studentu lekciju pierakstiem izdotā *Tiesību attīstības teorija*⁷². Šajā darbā profesors sniedz pārskatu par sabiedrības un tiesību vēsturisko attīstību, tās pamatiem, politiskajām un starptautiskajām attiecībām, tiesību lomu cilvēku sabiedrībā.

Var secināt, ka profesors *Aleksandrs Kruglevskis* kopā ar saviem kolēģiem profesoriem *Paulu Mincū* (1868–1941) un *Pēteri Lejiņu* (1879–1960), privātdocentu *Anatoliju Ugriņmovu* un Tieslietu ministrijas darbinieku *Pjotru Jakobi* (1876–1941) kļuva

⁶³ Krievijas krimināltiesību skolas spilgtākie pārstāvji ir *Ivans Foiničevs* (ИванФойничев; 1847–1913) un *Nikolajs Tagancevs* (НиколайТаганцев; 1847–1913).

⁶⁴ "Dogma" (grieķu valodā) – uzskats, viedoklis. Tiesību dogma – nosaukums juridiskās zinātnes atzaram, kas balstās uz spēkā esošo normatīvo tiesību aktu komentēšanu, iztulkošanu un sistematizāciju. Tieši no vārda "dogma" ir izveidots grupas nosaukums.

⁶⁵ Kruglevskis A. Latvijas Sod likuma projekts un Latvijas kultūras attīstība. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, 1929, nr. 1/2, 168. lpp.

⁶⁶ Kruglevskis A. *Modernās krimināltiesību teorijas*. Rīga: [Latvijas Universitāte], 1932, 32. lpp.

⁶⁷ Vilks A. (Red.) *Kriminoloģija*. Rīga: Nordik, 1998, 88. lpp.

⁶⁸ Kruglevskis A. *Kriminālpolitika*. Rīga: [Latvijas Universitāte], 1934, 16.–17. lpp.

⁶⁹ Sod likums: LR likums. *Likumu un Ministru Kabineta Noteikumu Krājums*, 1933. 8. jūnijs, 7. burtnīca

⁷⁰ Krauss U., Pastile K. *Krimināltiesību pamatjautājumi Latvijā un Vācijā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2002, 119.–120. lpp.

⁷¹ Kruglevskis A. Pret personu vērsto noziedzīgo nodarījumu kvalifikācija Latvijas 1933. g. Sod likumā. *Jurists*, 1934, nr. 4, 97.–116. sl.

⁷² Kruglevskis A. *Tiesību attīstības teorija*. Rīga: [Latvijas Universitāte], 1940, 24. lpp.

Tolaik – 20. gadsimta 20.–30. gados, kad trūka mācību grāmatu un mācību līdzekļu, tika izdoti vairāku profesoru lekciju pieraksti, to skatīt *Vasilija Sinaiska* – romiešu tiesībās un civiltiesībās, *Robertā Akmentinā* – ievads tiesībās un valststiesībās, *Pēteri Lejiņa* – tiesību filozofijā un kriminālpsholoģijā, *Hermana Albata* – starptautiskajās tiesībās utt.

par vienu no Latvijas krimināltiesību un kriminoloģijas zinātnes dibinātājiem, bet minēto zinātnieku pētījumi – par Latvijas krimināltiesisko zinātņu attīstības pamatu.

IV. Kopsavilkums

Noslēdzot profesora *Aleksandra Kruglevska* dzīves un zinātniskās darbības apskatu, autors vēlas atgādināt mūsdienu vēsturnieka profesora *Leo Dribina* vārdus: “Viņi deva to, ko spēja sava laikmeta ietvaros.”⁷³ Šos vārdus var pilnīgi pamatoti attiecināt uz *Aleksandru Kruglevski*, kas 20. gadsimta

20. gadu sākumā ieradās Latvijā, integrējās Latvijas sabiedrībā un deva visu, ko spēja.

Ieradies Latvijā, *Aleksandrs Kruglevskis* organiski iekļāvās LU Juridiskās fakultātes pasniedzēju kolektīvā, patstāvīgi apguva latviešu valodu un integrējās Latvijas sabiedrībā, bija aktīvs sabiedriskais un kultūras darbinieks, *Leona Petražicka* psiholoģiskās teorijas ietekmē radīja zinātnisko skolu, pētot krimināltiesības kā sabiedrības kultūras sastāvdaļu, sabiedrības dzīves indikatoru.

Profesora *Aleksandra Kruglevska* darbību Latvijā var skatīt vismaz no diviem aspektiem: **pirmkārt**, viņa darbs Latvijas sabiedrības izglītošanā,

sabiedriskās aktivitātes, loma Latvijas krievu kopienas dzīvē, līdzdarbība zinātniskajās biedrībās un periodiskajos izdevumos; **otrkārt**, zinātnieka pētījumi par tiesībām, to skaitā publikācijas par krimināltiesībām kā kultūras sastāvdaļu.

Zinātnieks *Aleksandrs Kruglevskis* atstājis atzīstamu ieguldījumu Latvijas tiesiskās domas attīstībā, viņa darbiem ir paliekoša nozīme, un tos joprojām izmanto gan juristi praktiķi, gan pētnieki un studenti.

⁷³ Dribins L. *Nacionālais jautājums Latvijā 1850.–1940.* Rīga: Mācību apgāds, 1997, 207. lpp.